שימוש בשעון שבת

א. שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קפח

אולם נראה שבנ"ד יש להקל משום שיש בזה עוד קולא שכל הבישול כאן הוא רק גרמא שכניסת המים הקרים לתוך הדוד אין זה כח ראשון כי בכח ראשון יוצאים תחילה המים החמים ובמקומם נכנסים מים קרים, ומכיון דלא הוי כח ראשון אלא כח שני הוי גרמא, כדאיתא בחולין האי מאן דאשקיל אחברי' בידקא דמיא ומית חייב מ"ט דגירי דידיה הוא וה"מ בכח ראשון אבל כח שני גרמא בעלמא הוא, ופרש"י שם בל"א שהמים היוצאים אח"כ הוי כח שני, ואף שמבואר במג"א או"ח (סי' קנט) שהחילוק בין כח ראשון לכח שני הוא רק במקום שלא עשה מעשה בגוף המים אלא בהסרת המניעה שהסיר הברזא המונעת לצאת וכו' אבל בעושה מעשה בגוף המים גם כח שני לא הוי גרמא, מ"מ גם בנ"ד כניסת המים הקרים לא רק שזה כתוצאה מהסרת מניעה אלא זה תוצאה מהסרת מניעה אחת שבאה מתוך הסרת מניעה שניה

ב. שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קצח

נתחדש היום שמלבישין כיס של גומי על הדד של הבהמה ומהכיס יוצאים חוטין שהם קבועים בהשלטר של האלעקטרי וזרם האלקטרי מסודר ע"י שעון שבשעה פלונית נפתח הזרם ובכח האלעקטרי יוצא החלב מהבהמה ונשאלתי מהו לענין שבת. יש לעיין עפמש"כ תוס' סנהדרין (דף עז ע"א) וכן בב"ק (דף נו ע"א), דבמביאן למקום שסוף חמה לבוא חשיב כמו כחו מטעם אשו משום חציו א"כ גם כאן נימא דבהלבשת הכיס יהא חשיב כמו כפתו במקום שסוף חמה לבוא...

ג. שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קלו

וכל זה בהנחה שבהעמדת קדירה על התנור החשמלי אין בה סרך איסור של תורה אלא איסור מדרבנן כמו באחד שנתן את המים ואחד נותן את האור שפטור אבל אסור, אבל יש לדון שהעמדת קדירה ע"ג התנור החשמלי בשבת, כיון שבודאי ידלק אח"כ מעצמו, מבלי שיהא צורך בפעולה - דליהוי כמעמיד קדרה בשבת במקום שסוף אש לבוא, וכבר כתבתי במקום אחר שמעמיד קדרה בשבת במקום שסוף אש לבוא דיהא בו איסור של תורה עפ"י מה שכתבו התוס' סנהדרין (דף עז, ד"ה סוף חמה) לענין נזקין וחיוב מיתה, שאם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבוא דחייב למ"ד אשו משום חציו. והרי מבואר בב"ק (דף ס) בלבה ולבתה הרוח ואין בלבויו כדי ללבות פטור, ופריך בגמרא: מ"ש מזורה ורוח מסייעתו דחייב ומשני רב אשי: לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא. הרי אף מה שלענין היזק פטור, לענין שבת הוי כעושה מלאכה, א"כ ק"ו במקרב הדבר אצל האש דלענין מזיק חייב כ"ש לענין שבת. ואינו דומה לנדון של התה"ד דעדיין צריך לפעולה נוספת של אדם להדלקת האש, ואעפ"י שבתוס' ב"ק (דף נו ע"א, ד"ה אילימא) מבואר שגם בכפתו בפנים והביאו בחוץ לפני ארי דחייב אף על גב דגם שם צריך לפעולת הארי, מ"מ יש לחלק בין אדם שהוא בן בחירה לבין ארי שאינו בן בחירה, ובודאי הוא טורף והוי ברי היזקא. עכ"פ בנ"ד שהוא מקרב את הקדרה לאש החשמל שהזרם כבר נמצא ויבוא מאליו אל התנור, יש לדון דהוי מעמיד קדרה בשבת במקום שסוף אש לבוא, והוי כמקרב הקדירה אל האש דיהא בו איסור של תורה.

ד. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן מז

ובדבר אם מותר להזיז את השעון שיכבה באחור זמן מכפי שהועמד או שלא יכבה כלל או בקרוב זמן וכן שידלק באחור זמן או בקרוב זמן או שלא ידלק כלל, הנה אסור בכל אופן אבל יש גם איזה אופן שהוא מלאכה דאורייתא כגון שעושה שידלק בין באחור זמן בין בקרוב זמן הוא מלאכה, וכן שיכבה בין באחור זמן בין בקרוב זמן הוא מלאכה, אך כבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופליגי רבוותא דלהרמב"ם הלכה כר' יהודה שחייב ולהתוס' הלכה כר' יוסי ור"ש שפטרי, ובעושה שלא ידלק כלל אלא שישאר כמו שהוא עתה וכן כשעושה שלא יכבה כלל ליכא איסור מלאכה אבל עכ"פ אסור מדין מוקצה.

ה. שו"ת זרע אמת ח"א סי' לד

פה העירה עשו האומנים כלי א' לכבות הדליקה וזה מעשהו דממלאים תיבה אחד מים וד' בני אדם מניעים ברזל אחד שעל התיבה שיש לו ד' בתי ידים כל אחד בבית יד שלו והמים עולים ע"י תנועה זו בצינור של עור ארוך הרבה גבוה מעל גבוה ואדם אחד אוחז בראש הצינור אשר על ראשו תקוע צינור קטן של מתכת ומטה ידו אל אשר יחפוץ לכבות הדליקה.... גם ר"י מודה דמידנא שרי לעשות מחיצה בכלים מלאים אעפ"י שגורם שמתבקעים ומכבים הדליקה דעשייה דווקא אסירא אבל גרמא שרי, והן אמת דא"כ תיקשי ההיא דפרק הכונס דזורה ורוח מסייעתו אע"ג דלענין ממון חשוב גרמא אפ"ה לענין שבת חיב דמלאכת מחשבת אסרה תורה אלמא גרמא לעניין שבת חייב ונמצא ב' סוגיות סתרי אהדדי. אכן פשר דבר זה לע"ד דהיא גרמא דלא עביד מעשה בשעת המלאכה רק עושה מעשה ולאחר

זמן ע״י אותו מעשה גרם שתעשה המלאכה מאליה ע״י דבר אחר כמו הכא בענין מחיצת הכלים מלאים מים זהו גרמא המותרת אף לענין שבת כנפק״ל מקרא דלא תעשה כל מלאכה עשיה היא דאסירא הא גרמא שרי אבל כשעושה המלאכה עצמה ע״י פעולתו אע״פ שנעשית המלאכה בסיוע דבר אחר חייב דומיא דזורה ורוח מסייעתו דא״א לעשות כי אם בסיוע הרוח...

ו. שו״ת רב פעלים חלק א - אורח חיים סימן כה

אשר על כן בנ״ד דהוי כח כוחו יש להתיר, יען דהיושב בזה הגאר״י אינו דוחה הגלגלים עצמן ברגליו, אלא הוא דורס בשתי חתיכות המחוברים בזה הגאר״י, שנקראים בשם יאי״י וזה היאי״י דוחה את הגלגלים, והגלגלים מושכין ומהלכין לזה הגאר״י שהאדם יושב בו. ומה שתופס זה היושב בידו את העמודים של ברזל, שהם מגופו של זה הגאר״י אין תפיסתו בהם עושה פעולה בעיקר ההילוך והעברה של זה הגאר״י, כי אם רק כדי להטותו אל המסלה שרוצה לדרוך בה, אבל פועל ההילוך כולו נעשה ע״י הגלגלים, והרי זה נעשה בכח כוחו, דקי״ל בדיני הוצאה וטלטול מרשות לרשות בשבת, דמותר לכתחילה בכח כוחו גם ברה״ר.

ז. חזו״א או״ח סי׳ לח

אבל משום גרם בישול ליכא בהעמדה בתנור צונן שסוף חום לבוא, דגרמא לא אסרה תורה בכל מלאכית כדאמר ק״ד ב׳ וזה נקרא גרמא כדין גודר בכלי חרס חדשים וכנותן מים לקבל נצוצות וכדאמר סנהדרין ע״ז א׳ לענין רציחה ונראה דנם איסיר דרבנן ליכא דלא דמי לנתינת מים לקבל נצוצות דהכא עדיין חסר כח החשמל לגמרי והשעון עדיין לית לי׳ כח הפתיחה ולא חמיר מכ״ח חדשים וכש״כ לפי׳ תו׳ דגם מים לקבל נצוצות אינו אלא משום חשש דלמא יכבה בשעת קירוב המים והכא לא שייך חשש זה ומיהו למש״כ המרדכי פ׳ כ״כ בשם רבנו יואל דלא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד וכן פסק הרמ״א סי׳ של״ד סכ״ב, הכי נמי בכל מלאכות אסור גרמא בלא הפסד. ונראה לפ״ז דמותר להלביש הצנור על דדי הפרה שסוף תנועת החשמל לבוא ע״י פחיחת השעון ותהא תנועה זו חולבת את הפרה שאין זו אלא גרמא מהגרמות המותרות וכן מותר להלביש את הצנור בזמן תנועת החשמל כשהחלב הולך לאיבוד אבל אסור להלביש בשעת התנועה והחלב נחלב תוך הכלי שלבישה זו אינה גרמא אלא מלאכה ממש כיון דבכח ראשון נעשה החליבה וכה״ג חייב על רציחה ג״כ.

ח. שו״ת מנחת שלמה חלק א סימן י

ועוד נלענ״ד שאפי׳ אם יודע ברור שתיכף עם פתיחת הדלת יתחיל המנוע לעבוד אינו יותר מגרמא. ראשית שבשום אופן אין החום משפיע כל כך מהר על הגאז והמפוח שהם סוגרים ומסוגרים עד כדי שנוכל לומר שתיכף עם פתיחת הדלת מפעיל הכח הראשון של החום את המנוע, ואחד המומחים אמר לי שלדעתו א״א כלל שהחום ישפיע בפחות מדקה אחת, ומה שרואים לפעמים שהמנוע מתחיל תיכף לעבוד אין זה מפני הפתיחה אלא שבלי זה כבר נתחמם הרבה והיה מפעיל תיכף את המנוע אף אם לא היה פותח כלל הדלת, ועוד כיון שהחום הנכנס צריך לגרום בתחלה התפשטות הגאז והמפוח הגורם לעשות חבור עם הזרם וגם עצם החבור נחשב רק כעשיית גשר בפני הזרם שזורם מתחנת הכח, ולכן אף על פי שאם אחד מסובב גלגל שקשור למערכה של גלגלים פשוט הוא שכל הגלגלים שמסתובבים מחמת הכח הראשון של הסיבוב נחשבים ממש ככחו ולא ככח שני או כח כחו (ועיין ״ברב פעלים״ ח״א סי׳ כ״ה שכתב אחרת וצע״ג) היינו מפני שכולם מסתובבים ממש מחמת כוחו, משא״כ כאן שהחום עצמו אינו מפעיל תיכף את המנוע כי אם לאחר שגורם תחלה פעולות שונות, באופן זה שפיר נחשב גרמא.

ט. שו״ת מנחת שלמה חלק א סימן ט

כל זה נראה לענ״ד אי לאו שמצינו לומר דבכה״ג שדרך המלאכה בכך שרגילין לעשותה על ידי גרמא הרי זה חשיב כמעשה בידים ולא כגרמא, וכמו״ש בב״ק ס׳ א׳ שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וגם כתבנו במקום אחר שלדעתנו נראה דהאי כללא דגרמא שרי האמור לענין שבת לא שייך לגרמא דרציחה ונזיקין, כי בשבת אזלינן בעיקר בתר מחשבתו ומשום כך סובר הגר״א ז״ל בסי׳ שי״ד סעיף א׳ דטעמא דמסיקין בכלים שלמים ולא אסור משום סותר הוא משום ״דגרמא מותר״, אף דלענין נזיקין ורציחה אין זה חשיב כלל גרמא. ולא פה המקום להאריך בזה, אבל חקירה זו גדולה וחשובה למאוד לענין כמה דברים הנוגעים למעשה, כגון חליבה בשבת וכדומה מהדברים שאפשר לעשותם תמיד על ידי חשמל בדרך של גרמא.

י. שו״ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן כז

ולכן נלענ״ד דאף שאין לפקפק שצריכים ודאי להחמיר במחיצה של מים, מ״מ המכניס בורג תוך הטבלא אינו ממש כשופך מים במקום מדרון, אלא מוסר בכך לכח אחר של תחנת הכוח שרק הם מוליכים את הבורג עד שהוא מדליק ואין זה ממש כדבר טבעי, ואף אח״כ אין הבורג ממש מדליק אלא מכניס גשר של מתכת להעביר דרכו את זרם החשמל הבא מהתחנה ומדליק, ורק המדליק ממש חייב משום דחשיב כח ראשון, ולכן חושבני שבמקום צורך גדול מאד הרי זה כלול במה שאמרו בגמ׳ עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי.